

ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені
К.Д. УШИНСЬКОГО

Балабуха Катерина Володимирівна

УДК 378.973+378.126+378.14+4.2/3-20

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДО НАВЧАННЯ
СТАРШОКЛАСНИКІВ ФРАЗЕОЛОГІЇ**

13.00.02 - теорія та методика навчання (германські мови)

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Одеса – 2007

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Південноукраїнському державному педагогічному університеті імені К.Д. Ушинського, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник - кандидат педагогічних наук, доцент

Боднар Світлана Вікторівна,

Південноукраїнський державний педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського,
доцент кафедри германської філології та
методики викладання іноземних мов.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор

Харлов Георгій Олександрович,

Південноукраїнський державний педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського,
професор кафедри іноземних мов
гуманітарних факультетів;

кандидат педагогічних наук, доцент

Добровольська Людмила Володимирівна,

Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова,
доцент кафедри іноземних мов
гуманітарних факультетів.

Захист відбудеться « 6 » жовтня 2007 р. о « 10 » годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 41.53.04 при Південноукраїнському державному педагогічному університеті імені К.Д. Ушинського за адресою: 65029, м. Одеса, вул. Ніщинського, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського за адресою: 65091, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26.

Автореферат розісланий « 5 » вересня 2007 р.

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради

О.А. Копусь

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. При орієнтації сучасної освітньої реформи на європейські стандарти підвищуються вимоги до мовної освіти як у середній, так і у вищій школах. Для реалізації оновлених шкільних програм з іноземних мов, що були розроблені з урахуванням вимог Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти, необхідні фахівці з підвищеним рівнем практичної мовної, психолого-педагогічної та методичної підготовки. Визначаючи мету навчання іноземної мови в школі як формування готовності до міжкультурного іншомовного спілкування, сучасні програми наголошують на розвитку в учнів соціокультурної і соціолінгвістичної компетенцій. Одним з елементів означених компетенцій та водночас засобом їх формування є фразеологізми, оскільки культурний компонент значення цих лексичних одиниць та їх національно-історичне вмотивування передають різні грані іншомовної культури.

Аналіз навчально-методичного забезпечення процесу вивчення іноземної мови в старших класах дозволяє стверджувати, що сучасні шкільні підручники не мають достатньої практичної бази для вивчення передбаченого програмою фразеологічного фонду мови. Вищезазначене вимагає підвищення якості професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів іноземної мови, що дозволить компенсувати недоліки навчальних посібників та організувати навчальний процес відповідно до всіх вимог програм з мовної освіти.

Останнім часом дослідники (Н. Колетвинова, Л. Прокопенко) справедливо наголошують на проблемі уніфікованості, невиразності й емоційної безбарвності мовлення майбутніх педагогів, що значно знижує рівень їхньої професійної підготовки. Однією з істотних причин такого збіднення словника студентів науковці вважають недостатню увагу до емоційно-експресивної палітри мовлення, професійно значущої лексики та фразеології, національно-культурних одиниць мови, що мають неабияке пізнавальне і виховне значення.

Шляхи навчання фразеологізмів на матеріалі різних мов висвітлюються в низці дисертаційних досліджень: на матеріалі німецької (Т. Іванова), української (Г. Гребницький, Д. Ужченко), англійської (А. Подосінікова, В. Усата), російської (М. Бакова, В. Гаврилов) мов.

Відтак, виникла невідповідність між рівнем підготовки випускників факультетів іноземних мов та вимогами до сучасного вчителя іноземної мови, необхідність підвищення яких зумовлюється сучасним рівнем мовної освіти в загальноосвітніх школах. Крім того, аналіз наукових джерел дозволив дійти висновку, що були зроблені окремі спроби теоретичного вивчення методики навчання фразеології в середній та вищій школах, однак вивчення лінгвометодичних засад збагачення словникового запасу учнів фразеологічними одиницями як аспект мовної та методичної підготовки майбутніх учителів іноземної мови не отримало

детального висвітлення в науково-методичних дослідженнях. Усе вищезазначене зумовило вибір теми дисертаційної роботи “Підготовка майбутніх учителів іноземної мови до навчання старшокласників фразеології”.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконане відповідно до тематики, передбаченої планом науково-дослідної роботи кафедри германської філології та методики викладання іноземних мов Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського “Теорія і практика особистісно орієнтованого навчання іноземної мови (англійської) як спеціальності у вищому педагогічному закладі освіти”. Тему дисертації затверджено Вченою радою Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського (протокол № 4 від 25.11.04) та узгоджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 1 від 25.01.05).

Мета дослідження - визначити та науково обґрунтувати педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів іноземної мови до навчання старшокласників фразеології, розробити експериментальну модель формування готовності майбутніх учителів іноземної мови до навчання старшокласників фразеології та експериментально перевірити її ефективність.

Завдання дослідження:

1. З’ясувати сутність і структуру навчання іншомовної фразеології як аспекту підготовки до іншомовної професійно-педагогічної діяльності.
2. Уточнити поняття “професійно-педагогічна діяльність”, “іншомовна професійно-педагогічна діяльність”, “готовність до професійно-педагогічної діяльності”.
3. Визначити критерії, показники й охарактеризувати рівні сформованості готовності майбутніх учителів іноземної мови до навчання старшокласників фразеології.
4. Виявити і науково обґрунтувати педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів іноземної мови до навчання старшокласників фразеології.
5. Розробити систему вправ для засвоєння фразеологічних одиниць.
6. Розробити й експериментально апробувати модель формування готовності майбутніх учителів іноземної мови до навчання старшокласників фразеології.
7. Розробити методичні рекомендації щодо підготовки майбутніх учителів іноземної мови до навчання старшокласників фразеології.

Об’єкт дослідження - іншомовна навчально-мовленнєва діяльність майбутніх учителів.

Предмет дослідження - процес підготовки майбутніх учителів іноземної мови до навчання старшокласників фразеології.

Гіпотеза дослідження – формування готовності майбутніх учителів іноземної мови до навчання старшокласників фразеології відбуватиметься ефективно, якщо забезпечити єдність таких педагогічних умов: створення відповідного іншомовного фразеологічного фонду в лексичному запасі студентів; забезпечення міжпредметних зв'язків дисциплін англomовного та німецькомовного циклів у засвоєнні фразеології двох мов з опертям на рідну мову; реалізація лінгвокраїнознавчого підходу із використанням автентичного матеріалу до вивчення фразеології; занурення студентів в активну іншомовну мовленнєву діяльність; опертя на принцип контрастивного вивчення декількох мов.

Методологічні засади дослідження склали положення філософії та психології, що розкривають роль мови в процесі соціалізації особистості, єдність свідомості, мови та діяльності в становленні особистості; державні документи в галузі вищої та середньої освіти; концептуальні положення щодо підготовки майбутніх учителів до навчання учнів іноземних мов.

Теоретична база дослідження: наукові праці вітчизняних і зарубіжних авторів, що присвячені вивченню суті та структури педагогічної діяльності (О. Абдуліна, Ю. Бабанський, І. Богданова та ін.) й особливостей формування професійних якостей особистості педагога (Е. Карпова, З. Курлянд, А. Линенко та ін.); психології та методики навчання іноземних мов (О. Бігич, О. Леонтьєв, Р. Мартинова, С. Ніколаєва, О. Тарнопольський, Г. Харлов та ін.); лінгвістичних засад дослідження англійської (Н. Амосова, А. Смирницький, Л. Чиненова та ін.), німецької (А. Бухофер, С. Денисенко, І. Чернишова та ін.), української (І. Білодід, О. Селіванова, Г. Удовиченко та ін.) і російської (В. Виноградов, В. Телія, М. Шанський тощо) фразеології.

Методи дослідження: 1) теоретичного рівня: вивчення, аналіз та узагальнення вітчизняних і зарубіжних психологічних, педагогічних, лінгвістичних та методичних друкованих і електронних джерел з питань підготовки майбутніх учителів іноземної мови у ВНЗ; аналіз чинних програм і підручників щодо навчання англійської та німецької мов на 4-му курсі факультетів іноземних мов і в старших класах загальноосвітніх навчальних закладів; моделювання навчального процесу підготовки майбутніх учителів іноземної мови до навчання старшокласників фразеології; 2) емпіричного рівня: педагогічне спостереження, анкетування викладачів і студентів з метою визначення доцільності й необхідності підготовки майбутніх учителів іноземної мови до навчання старшокласників фразеології; аналіз результатів іншомовної діяльності студентів методами експертних оцінок та самооцінок студентів; педагогічний експеримент, спрямований на формування в майбутніх учителів іноземної мови готовності до навчання старшокласників фразеології, експериментальне навчання для перевірки ефективності розробленої в дослідженні моделі підготовки майбутніх учителів іноземної

мови до навчання старшокласників фразеології, статистичний аналіз результатів експерименту.

Базою дослідження виступили факультет іноземних мов Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського та факультет романогерманської філології Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова. У дослідженні взяли участь 180 студентів.

Наукова новизна і теоретична значущість дослідження: вперше визначено сутність і структуру навчання іншомовної фразеології як аспекту підготовки майбутніх учителів до іншомовної професійно-педагогічної діяльності; теоретично розроблено й експериментально перевірено модель формування готовності майбутніх учителів іноземної мови до навчання старшокласників фразеології; виявлено й охарактеризовано рівні професійної готовності майбутніх учителів іноземної мови до навчання старшокласників фразеології; уточнено поняття “професійно-педагогічна діяльність”, “іншомовна професійно-педагогічна діяльність”, “готовність до професійно-педагогічної діяльності”; подальшого розвитку набула методика навчання іншомовної фразеології майбутніх учителів іноземної мови.

Практичне значення дослідження: розроблено спецкурс “Лінгвометодичні засади формування готовності майбутніх учителів іноземної мови до навчання старшокласників фразеології”, спецпрактикум “Навчання іншомовної фразеології студентів факультетів іноземних мов”, “Методичні вказівки з вивчення фразеології на заняттях з практики усного та писемного мовлення для студентів 4-го курсу”; дібрано фразеологічний словник-мінімум для збагачення словникового запасу студентів 4-го курсу факультетів іноземних мов; розроблено систему вправ для засвоєння фразеологізмів та комплекс завдань для реалізації міжпредметних зв'язків під час вивчення фразеології англійської мови на 4-му курсі факультетів іноземних мов, що можуть бути використані в процесі мовної практичної та методичної підготовки майбутніх учителів іноземної мови у ВНЗ.

Результати дослідження впроваджено в навчальний процес Міжнародного економікогуманітарного університету ім. Степана Дем'янчука (акт про впровадження № 18/15-28 від 15.02.07), Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова (акт про впровадження № 06.05.03 від 16.02.07), Ізмаїльського державного гуманітарного університету (акт про впровадження № 1-7/156 від 28.02.07), Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського (акт про впровадження № 483 від 05.03.07), Миколаївського державного університету ім. В.О. Сухомлинського (акт про впровадження № 01/196 від 12.03.07).

Достовірність результатів дослідження забезпечувалася методологічним і теоретичним обґрунтуванням вихідних концептуальних положень; використанням системи методів

дослідження, адекватних його предмету, меті і завданням; дослідно-експериментальною перевіркою висунутої гіпотези, якісним та кількісним аналізом експериментальних даних; результативністю професійної підготовки студентів.

Особистий внесок здобувача в працях у співавторстві полягає у визначенні ціннісного потенціалу вивчення фразеологічного фонду мови як аспекту підготовки майбутніх учителів іноземної мови та розробці експериментальної моделі підготовки майбутніх учителів іноземної мови до навчання старшокласників фразеології.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дисертації було викладено й обговорено на міжнародних “Науковий потенціал світу 2004” (Дніпропетровськ, 2004), “Динаміка наукових досліджень 2004” (Дніпропетровськ, 2004), “Дні науки 2005” (Дніпропетровськ, 2005), “Теория и практика подготовки к межкультурной коммуникации в системе непрерывного обучения иностранным языкам” (Мінськ, 2006), “Лінгвістична теорія: надбання, актуальні проблеми та перспективи розвитку” (Одеса, 2006), всеукраїнських “Образовательный взгляд изнутри” (Дніпропетровськ, 2005), “Всеукраїнські науково-практичні читання студентів та молодих науковців, присвячені спадщині великого вітчизняного педагога К.Д. Ушинського” (Одеса, 2003, 2005) конференціях.

Публікації. Основні положення і результати дослідження викладено в 11 публікаціях, з них 3 – у виданнях, затверджених ВАК України.

Структура дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що охоплює 305 найменувань, та 18 додатків. Повний обсяг роботи становить 315 сторінок, з них 199 сторінок – основного тексту. Робота містить 15 таблиць, 3 схеми, 3 гістограми, 2 діаграми, що займають 1 самостійну сторінку. Додатки викладено на 89 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, викладено об’єкт, предмет, мету, завдання, гіпотезу, методи дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичну і практичну значущість, подано дані щодо апробації основних положень дисертації.

У першому розділі **“Теоретичні засади підготовки майбутніх учителів іноземної мови до навчання старшокласників фразеології”** досліджено теоретичні засади підготовки майбутніх учителів до професійно-педагогічної діяльності. Проаналізовано і розкрито сутність понятійного апарату дослідження, а саме: “діяльність”, “професія”, “педагогічна діяльність”, “професійно-педагогічна діяльність”, “іншомовна професійно-педагогічна діяльність”, визначено функції іншомовної професійно-педагогічної діяльності, охарактеризовано проблему готовності студентів до іншомовної професійно-педагогічної діяльності. Аналіз наукового фонду

засвідчив, що проблема професійно-педагогічної діяльності та підготовки майбутнього вчителя до неї була предметом дослідження багатьох учених (О. Абдуліна, Ю. Бабанський, Е. Карпова, Н. Кічук, Н. Кузьміна, З. Курлянд та ін.).

Учені визначають професійно-педагогічну діяльність як особливий вид суспільно корисної діяльності дорослих людей, свідомо спрямований на підготовку підростаючого покоління до життя відповідно до економічних, політичних, моральних та етичних цілей (Б. Ліхачов); виховний і навчальний вплив учителя на учня, спрямований на його особистісний, інтелектуальний та діяльнісний розвиток, що водночас виступає як підґрунтя саморозвитку і самовдосконалення (І. Зимня).

Підготовка до професійно-педагогічної діяльності є структурним, багаторівневим процесом забезпечення студентів теоретичними і практичними фаховими знаннями, створення психолого-педагогічної спрямованості та професійної усталеності, формування професійно-педагогічної самосвідомості.

Педагогічна діяльність учителя іноземної мови або іншомовна професійно-педагогічна діяльність досліджувалась ученими в різних аспектах: функціональне наповнення (Р. Мартинова, О. Миролюбов, С. Ніколаєва, К. Саломатов, О. Тарнопольський та ін.), підготовка педагогічних кадрів та якісні характеристики вчителя іноземної мови (О. Бердичевський, О. Бігич, Т. Єременко, Ю. Пассов, Е. Соловова, Г. Трубій та ін.).

Під іншомовною професійно-педагогічною діяльністю розуміємо сукупність дій учителя іноземної мови, який відповідає вимогам освітньо-кваліфікаційної характеристики спеціальності “Іноземна мова”, і дії якого спрямовані на формування в учнів навичок і вмінь іншомовної мовленнєвої діяльності та міжкультурного спілкування сучасними методико-дидактичними засобами з урахуванням новітніх тенденцій здійснення процесу навчання іноземної мови.

На нашу думку, ефективність та якість професійно-педагогічної діяльності залежить не лише від відповідності вчителя компетентнісним характеристикам, а й від наявності навичок професійного, емоційно забарвленого мовлення як засобу не тільки викладу навчального матеріалу, а й інструменту виховання учнів. Одним зі складників професійної підготовки спеціаліста вважаємо професійно орієнтоване вивчення фразеологічного фонду мови, що розвиває в майбутніх учителів уміння виразного професійного мовлення на рівні, наближеному до носіїв мови, сприяє формуванню соціокультурної та лінгвометодичної компетенцій задля ефективної організації процесу навчання іноземних мов.

У другому розділі “Лінгвометодичні засади підготовки майбутніх учителів іноземної мови до навчання старшокласників фразеології” розглянуто основні аспекти вивчення фразеології; проаналізовано основні диференційні ознаки фразеологічних одиниць,

ції, поясненням ситуативної обумовленості використання фразеологізмів, що базується на їх приналежності до різних стилістичних шарів.

На рівні застосування фразеологічних одиниць було мінімізовано додаткові труднощі, пов'язані з граматичними структурами або перекладом незнайомих лексичних одиниць, щоб зосередити увагу студентів на адекватному вживанні фразеологізмів.

Аналіз результатів анкетування вчителів іноземної мови старших класів засвідчив, що зміст навчального матеріалу сучасних підручників та рівень методичної підготовки вчителів з цього аспекту навчання мови не сприяє процесу фразеологізації мовлення учнів. Ретроспективний аналіз програм з іноземних мов та підручників з цього предмета, рекомендованих МОН України для загальноосвітніх навчальних закладів, довів, що сучасні підручники не забезпечують достатнього обсягу фразеологічного матеріалу для збагачення мовлення учнів фразеологізмами.

У третьому розділі **“Експериментально-дослідна робота з підготовки майбутніх учителів іноземної мови до навчання старшокласників фразеології”** проаналізовано результати констатувального етапу експерименту; визначено дидактичні принципи та педагогічні умови реалізації експериментальної моделі формування готовності майбутніх учителів іноземної мови до навчання старшокласників фразеології; розроблено систему вправ для засвоєння фразеологічних одиниць; укладено методичні рекомендації з підготовки майбутніх учителів іноземної мови до навчання старшокласників фразеології; проаналізовано результати констатувального й формувального етапів експерименту.

Аналіз програм із предметів, які забезпечують практичну мовну і методичну підготовку майбутніх учителів іноземної мови та ретроспективний аналіз навчальних посібників і підручників, призначених для використання в курсі практики усного й писемного мовлення, засвідчив, що загальним недоліком значної частини підручників є повна або часткова відсутність комплексної системи вправ для опанування фразеологічним фондом мови, відсутність коментарів для пояснення соціолінгвістичної фонові інформації, що міститься у фразеологізмах.

Анкетування студентів 4-го курсу виявило, що вони не мають чіткого уявлення про ключові поняття фразеології, володіють здебільшого обмеженим запасом фразеологізмів, не розуміють методичних принципів систематизації фразеологічного матеріалу.

У започаткованому експериментальному дослідженні, було визначено критерії і показники готовності майбутніх учителів іноземної мови до навчання старшокласників фразеології.

Теоретико-термінологічний критерій з показниками: обізнаність студентів: а) з основними поняттями фразеології; б) із класифікаціями та угрупованнями фразеологічних одиниць від-

повідно до певних принципів; в) із джерелами походження та шляхами утворення фразеологічних одиниць.

Соціокультурний критерій з показниками: обізнаність студентів: а) із національно-маркованими компонентами та поняттями у складі фразеологізмів; б) із національно-історичним мотивуванням етноситуативних фразеологізмів; в) із культурними, історичними і географічними реаліями англomовних країн та точність їх розуміння.

Мовно-комунікативний критерій з показниками: а) уміння виокремлювати фразеологічні одиниці в мовленні, розуміти їх значення та добирати відповідники з рідної мови; б) уміння відрізнати фразеологізми від вільних словосполучень, а також добирати лексичні та фразеологічні синоніми й антоніми; в) уміння використовувати фразеологічні одиниці в мовленні з урахуванням їх лексично-граматичних особливостей та ситуативно-стилістичних характеристик.

Лінгвометодичний критерій з показниками: а) уміння майбутніх учителів добирати, систематизувати фразеологічний матеріал з урахуванням методично-релевантних труднощів його вивчення; б) уміння планувати словникову роботу із фразеологічними одиницями на практичних заняттях; в) аналітико-узагальнювальні вміння виявляти та виправляти фразеологічні помилки в мовленні учнів.

У межах кожного критерію студентам на констатувальному етапі експерименту було запропоновано виконати серію тестових завдань, за результатами яких було визначено вихідні рівні сформованості готовності майбутніх учителів іноземної мови до навчання старшокласників фразеології: високий, середній, низький. З'ясувалося, що переважна кількість майбутніх учителів іноземної мови наприкінці курсу навчання у ВНЗ знаходилася на низькому рівні готовності. Високий рівень було виявлено лише у 8,9% студентів експериментальної групи (ЕГ) та 7,8% - контрольної (КГ). На середньому рівні перебувало 26,7% студентів ЕГ та 30% - КГ. Низький рівень готовності до навчання старшокласників фразеології був у 64,4% студентів ЕГ та 62,2% - КГ. Отримані результати зумовили необхідність розробки експериментальної моделі формування готовності майбутніх учителів іноземної мови до навчання старшокласників фразеології.

Під час розробки експериментальної моделі було враховано закономірності та принципи організації навчального процесу у вищій школі: дидактичні, лінгвістичні, психологічні та власне методичні.

Забезпечення міжпредметних зв'язків у засвоєнні фразеології відбувалося шляхом їх встановлення між стрижневою дисципліною “Практика усного та писемного мовлення (англійська мова)” й іншими предметами, зокрема “Лексикологією англійської мови”, “Стилістикою англійської мови”, “Практикою усного та писемного мовлення (німецька мова)”, “Теорією і

практикою перекладу” і “Методикою викладання іноземної мови”. Реалізація міжпредметних зв'язків передбачала введення додаткових тем до навчальних програм цих дисциплін та впровадження групи вправ, розроблених для використання на практичних заняттях кожного з означених предметів. Реалізація лінгвокраїнознавчого підходу до вивчення фразеології відбувалася шляхом залучення національно-культурного компонента значення фразеологічних одиниць до процесу їх семантизації. Фонова інформація, що міститься у фразеологізмах, подавалась у вигляді історико-культурного коментарю в словнику-мінімумі. Занурення студентів в активну іншомовну мовленнєву діяльність, крім означених способів аудиторної роботи, передбачало участь студентів у позааудиторних заходах, що були спрямовані на актуалізацію знань і навичок, набутих під час аудиторних занять. Опертя на принцип контрастивного вивчення декількох мов здійснювалося шляхом залучення до процесу фразеологізації мовлення студентів групи вправ на зіставлення фразеологізмів у першій, другій іноземних та рідній мовах.

Відповідно до теоретичних засад організації дослідження була побудована експериментальна модель формування готовності майбутніх учителів іноземної мови до навчання старшокласників фразеології, що обіймала три етапи: когнітивно-збагачувальний, репродуктивно-діяльнісний, професійно-творчий (див. схему).

Кожний етап передбачав відповідний аспект роботи зі спеціально дібраним комплексом вправ, а також проведення спецкурсу “Лінгвометодичні засади формування готовності майбутніх учителів іноземної мови до навчання старшокласників фразеології” та спецпрактикуму “Навчання іншомовної фразеології студентів факультетів іноземних мов” на 4-му курсі факультетів іноземних мов. На кожному з етапів реалізовувалася сукупність певних педагогічних умов, а саме: на першому етапі - створення відповідного іншомовного фразеологічного фонду в лексичному запасі студентів і забезпечення міжпредметних зв'язків дисциплін англійського та німецькомовного циклів у засвоєнні фразеології двох мов з опертям на рідну мову; на другому - реалізація лінгвокраїнознавчого підходу з використанням автентичного матеріалу до вивчення фразеології й опертя на принцип контрастивного вивчення декількох мов; на третьому - занурення студентів в активну іншомовну мовленнєву діяльність.

Так, метою когнітивно-збагачувального етапу було збагачення словника студентів фразеологічними одиницями і формування системи знань, що забезпечувало адекватне використання фразеологізмів як засобу загального та педагогічного спілкування на комунікативно-практичному рівні. Фразеологізація мовлення студентів проходила за циклічною моделлю засвоєння фразеологічних одиниць, що складалася з трьох основних рівнів засвоєння (І. Лернер, В. Краєвський), співвіднесених з методично-релевантними особливостями фразеологічного матеріалу як предмета навчання. Кожний рівень засвоєння передбачав виконання комплексу вправ, що увійшли до розроблених нами методичних вказівок з вивчення

**Експериментальна модель формування готовності майбутніх
учителів іноземної мови до навчання старшокласників фразеології**

Етапи	Мета	Принципи	Форма організації навчання	Педагогічні умови
Когнітивно-збагачувальний	збагачення словника студентів фразеологізмами та набуття знань для адекватного використання фразеологізмів як засобу спілкування	- країнознавчої мотивації - естетичної мотивації - концентризму - комунікативності - оптимізації навчання	- лекції - практичні заняття - семінари - конкурси творів - позааудиторні заходи	- створення відповідного іншомовного фразеологічного фонду в лексичному запасі студентів - забезпечення міжпредметних зв'язків у засвоєнні іншомовної
	формування умінь і навичок словникової роботи із фразеологізмами та використання їх у професійно-педагогічній діяльності	- професійно-функціональної мотивації - комунікативності - інтегративності	- спецпрактикум - лекції - семінари - практичні заняття - позааудиторні заходи	- реалізація лінгвокраїнознавчого підходу із використанням автентичного матеріалу - реалізація принципу контрастивного вивчення декількох мов з оперттям на рідну мову
	закріплення вмінь і навичок використання фразеологізмів як навчального матеріалу та стимулювання творчого підходу до фразеологізації мовлення учнів	- активності і самостійності в набутті знань - професійної спрямованості - комунікативності	- спецкурс - практичні заняття - семінари - педагогічна практика - позааудиторні заходи	- занурення студентів в активну іншомовну мовленнєву діяльність

фразеології на заняттях з практики усного і писемного мовлення для студентів 4-го курсу. Провідними принципами організації навчання на когнітивно-збагачувальному етапі виступили: принципи мотивації, концентризму, комунікативної та професійної спрямованості й

оптимізації навчання. Форми організації навчання: лекції, практичні заняття, семінари, конкурси творів.

Другий – репродуктивно-діяльнісний етап – був спрямований на закріплення вивченого фразеологічного матеріалу та подальшу фразеологізацію мовлення студентів разом з набуттям первинних методичних знань і навичок щодо навчання учнів фразеології. Метою цього етапу було вдосконалення навичок використання фразеологізмів в усному та писемному мовленні і збагачення словникового запасу студентів фразеологізмами, що обіймали не лише тематику програми педагогічного ВНЗ, але й шкільних програм з іноземної мови, а також опанування теоретичними знаннями з навчання учнів фразеології. Означені знання студенти одержували з курсів таких дисциплін, як "Методика викладання іноземної мови", "Практика усного та писемного мовлення (англійська мова)", а також у межах розробленого нами спецпрактикуму "Навчання іншомовної фразеології студентів факультетів іноземних мов". Провідними принципами організації навчання на репродуктивно-діяльнісному етапі виступили: принцип професійно-функціональної мотивації, комунікативності, інтегративності. Форми організації навчання: спецпрактикум, лекції, семінари, практичні заняття.

Метою третього - професійно-творчого етапу - було закріплення та вдосконалення вмінь і навичок студентів з використання фразеологічних одиниць як навчального матеріалу, спонукання до активного вживання фразеологізмів у професійно-педагогічному мовленні та стимулювання творчого підходу до фразеологізації мовлення старшокласників.

Необхідні знання і вміння формувались у курсі таких дисциплін, як "Практика усного та писемного мовлення (англійська мова)", "Методика викладання іноземної мови" і спецкурсу "Лінгвометодичні засади формування готовності майбутніх учителів іноземної мови до навчання старшокласників фразеології". Принципами організації навчання на означеному етапі були: принцип активності і самостійності в набутті знань, професійної спрямованості та комунікативності. Форми організації навчання: спецкурс, практичні заняття, семінари, педагогічна практика.

Під час підготовки студентів ЕГ було в повному обсязі реалізовано визначені нами педагогічні умови, до процесу навчання також залучались зазначені методичні вказівки, спецкурс та спецпрактикум.

На прикінцевому етапі експерименту студентам 4-го курсу було запропоновано виконати тестові завдання, аналогічні тим, що виконувалися ними на констатувальному етапі. На підставі отриманих результатів було здійснено порівняльну характеристику рівнів сформованості готовності студентів ЕГ та КГ до навчання старшокласників фразеології в зіставленні з констатувальним етапом. Кількісні дані рівнів сформованості готовності студентів ЕГ та КГ до навчання старшокласників фразеології подано в таблиці (див. табл.).

Порівняльні кількісні дані рівнів готовності студентів до навчання
старшокласників фразеології (у %)

Етапи експерименту	Групи	Рівні готовності		
		Високий	Середній	Низький
Констатувальний	ЕГ	8,9	26,7	64,4
	КГ	7,8	30	62,2
Прикінцевий	ЕГ	44,4	52,2	3,4
	КГ	11,1	41,1	47,8

Дані таблиці засвідчують, що експериментальне навчання спричинило значні зрушення в бік вищих рівнів розвитку готовності майбутніх учителів іноземної мови до навчання старшокласників фразеології. Так, в ЕГ кількість студентів високого рівня зросла на 35,5%, з 8,9% до 44,4%, середнього – на 25,5%, з 26,7% до 52,2%, кількість студентів низького рівня знизилася на 61%, з 64,4% до 3,4%. Результати прикінцевого діагностування КГ також засвідчили певні зрушення позитивного характеру, проте, як бачимо, різниця між результатами, отриманими на констатувальному та прикінцевому етапах, виявилася незначною. Так, кількість студентів високого рівня зросла лише на 3,3%, з 7,8% до 11,1%, середнього – на 11,1%, з 30% до 41,1%, кількість студентів низького рівня відповідно зменшилася на 14,4%, з 62,2% до 47,8%.

Відчутні позитивні переваги щодо високого та середнього рівнів готовності студентів ЕГ до навчання старшокласників порівняно з результатами студентів КГ підтверджують ефективність розробленої нами моделі формування готовності майбутніх учителів іноземної мови до навчання старшокласників фразеології.

У методичних рекомендаціях, що були розроблені на основі результатів дослідження, подано прийоми і методи організації навчання з формування готовності студентів 4-го курсу до навчання старшокласників фразеології.

У **висновках** викладено результати дослідження, основні з них такі.

Дослідження було спрямовано на формування готовності майбутніх учителів іноземної мови до навчання старшокласників фразеології. Визначено педагогічні умови і побудовано експериментальну модель формування готовності майбутніх учителів іноземної мови до навчання старшокласників фразеології.

1. Під підготовкою майбутніх учителів до професійно-педагогічної діяльності ми розуміємо багаторівневий процес забезпечення студентів теоретичними та практичними фаховими знаннями, створення психолого-педагогічної спрямованості і професійної усталеності, формування професійно-педагогічної самосвідомості.

2. Іншомовна професійно-педагогічна діяльність - це сукупність дій учителя іноземної мови, який відповідає вимогам освітньо-кваліфікаційної характеристики за спеціальністю

“Іноземна мова” і дії якого спрямовані на формування в учнів навичок і вмінь іншомовної мовленнєвої, міжкультурної комунікації сучасними методико-дидактичними засобами з урахуванням новітніх тенденцій здійснення процесу навчання іноземної мови. Ефективність та якість іншомовної професійно-педагогічної діяльності залежить від наявності навичок професійного, емоційно забарвленого мовлення як засобу не лише викладу навчального матеріалу, а й інструменту виховання учнів. Одним зі складових мовної і методичної підготовки фахівця є професійно орієнтоване вивчення фразеологічного фонду мови, що розвиває в майбутніх учителів іноземної мови вміння виразного професійного мовлення на рівні, наближеному до носіїв мови, сприяє формуванню соціокультурної та лінгвометодичної компетенцій задля ефективної організації процесу навчання іноземних мов.

3. У дослідженні було з'ясовано, що зміст навчального матеріалу сучасних підручників та рівень методичної підготовки вчителів з навчання фразеологічного фонду мови не сприяє процесу збагачення словникового запасу учнів фразеологічними одиницями. Проте новітні вітчизняні програми з іноземних мов, що спрямовані на формування багатомовної і полікультурної особистості, спроможної до міжкультурної іншомовної комунікації, передбачають розвиток соціокультурних та соціолінгвістичних умінь і навичок, зокрема і засобом фразеологізації мовлення учнів. Цей факт вимагає підвищення якості професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів іноземної мови, що дозволить компенсувати недоліки навчальних посібників та забезпечити вивчення фразеологічного фонду в процесі розвитку в учнів навичок іншомовного мовлення.

4. У навчанні фразеологізмів було враховано методично-релевантні ознаки цього навчального матеріалу, що, у свою чергу, зумовило особливості прийомів навчання фразеології. Вони були враховані під час розробки системи вправ для засвоєння фразеологічних одиниць, яка виступила підґрунтям для формування циклічної моделі засвоєння фразеологічних одиниць.

5. Для подальшої експериментальної роботи було визначено критерії і показники готовності майбутніх учителів іноземної мови до навчання старшокласників фразеології. З-поміж них: теоретико-термінологічний - з показниками: обізнаність студентів з основними поняттями фразеології; із класифікаціями й угрупованнями фразеологічних одиниць відповідно до певних принципів; із джерелами походження та шляхами утворення фразеологічних одиниць; соціокультурний - з показниками: обізнаність із національно-маркованими компонентами і поняттями у складі фразеологізмів; із національно-історичним мотивуванням етноситуативних фразеологізмів; із культурними, історичними та географічними реаліями англійських країн і точність їх розуміння; мовно-комунікативний - з показниками: вміння виокремлювати фразеологічні одиниці в мовленні, розуміти їх значення та добирати відповід-

ники з рідної мови; уміння відрізняти фразеологізми від вільних словосполучень, а також добирати лексичні і фразеологічні синоніми й антоніми; уміння використовувати фразеологічні одиниці у мовленні з урахуванням їх лексично-граматичних особливостей та ситуативно-стилістичних характеристик; лінгвометодичний - з показниками: вміння майбутніх учителів добирати і систематизувати фразеологічний матеріал з урахуванням методично-релевантних труднощів його вивчення; уміння планувати словникову роботу з фразеологічними одиницями на практичних заняттях; аналітико-узагальнювальні вміння виявляти та виправляти фразеологічні помилки в мовленні учнів.

6. За результатами виконання студентами серії завдань за кожним показником у межах кожного критерію було виявлено загальні вихідні рівні сформованості готовності студентів до навчання старшокласників фразеології. Так на високому рівні було лише 8,9% студентів в ЕГ та 7,8% у КГ; на середньому рівні перебувало 26,7% студентів ЕГ і 30% КГ; на низькому рівні - 64,4% студентів ЕГ та 62,2% КГ.

7. Педагогічними умовами формування готовності майбутніх учителів іноземної мови до навчання старшокласників фразеології виступили: створення відповідного іншомовного фразеологічного фонду в лексичному запасі студентів; забезпечення міжпредметних зв'язків дисциплін англomовного та німецькомовного циклів у засвоєнні фразеології двох мов з опертям на рідну мову; реалізація лінгвокраїнознавчого підходу із використанням автентичного матеріалу до вивчення фразеології; занурення студентів в активну іншомовну мовленнєву діяльність; опертя на принцип контрастивного вивчення декількох мов.

8. Відповідно до теоретичних позицій дослідження та визначених педагогічних умов була побудована експериментальна модель, яка обіймала три етапи: когнітивно-збагачувальний, репродуктивно-діяльнісний, професійно-творчий. Кожний з них передбачав відповідний аспект роботи зі спеціально дібраним комплексом вправ, розробленим для кожної дисципліни, що входила до структури міжпредметних зв'язків, організацію позааудиторних заходів для занурення студентів в активну іншомовну мовленнєву діяльність, а також проведення спецкурсу "Лінгвометодичні засади формування готовності майбутніх учителів іноземної мови до навчання старшокласників фразеології" і спецпрактикуму "Навчання іншомовної фразеології студентів факультетів іноземних мов".

9. Результати прикінцевого етапу експерименту засвідчили істотні позитивні зміни в рівнях сформованості готовності студентів ЕГ до навчання старшокласників фразеології. Так, високий рівень спостерігався в 44,4% майбутніх учителів (було 8,9%); 52,2% студентів виявилося на середньому рівні (було 26,7%); на низькому рівні залишилося 3,4% студентів (було 64,4%). Щодо студентів КГ, то тут не було відзначено яких-небудь істотних позитивних змін. На високому рівні перебувало 11,1% студентів (було 7,8%); на середньому рівні - 41,1% сту-

дентів (було 30%). Більшість майбутніх учителів (47,8%) (було 62,2%), як і на констатувальному етапі, залишилися на низькому рівні сформованості готовності студентів до навчання старшокласників фразеології.

10. Результати проведеного дослідження дали змогу укласти методичні рекомендації щодо підготовки майбутніх учителів іноземної мови до навчання старшокласників фразеології.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в модифікації розробленої моделі формування готовності майбутніх учителів іноземної мови до навчання фразеологізмів у початковій школі та середніх класах загальноосвітніх навчальних закладів.

Основні положення дисертації висвітлено в таких публікаціях автора:

1. *Балабуха К.В.* Вплив міжпредметних зв'язків на вивчення англійської фразеології у мовних закладах вищої освіти // Науковий вісник ПДПУ ім. К.Д. Ушинського: Зб. наук. праць. – Одеса, 2004. - № 3-4. - С. 15-22.

2. *Балабуха К.В.* Формування готовності майбутніх учителів до навчання іншомовної фразеології // Наука і освіта. – 2006. - № 5-6. - С. 152-155.

3. *Балабуха К.В.* Методика навчання іншомовної фразеології у старших класах загальноосвітніх навчальних закладів // Науковий вісник ПДПУ ім. К.Д. Ушинського: Зб. наук. праць. – Одеса, 2007. - № 1-2. - С. 17-25.

4. *Балабуха К.В.* Міжпредметні зв'язки у педагогічній спадщині К.Д. Ушинського і сучасній практиці освіти у мовних вищих навчальних закладах // Матеріали Всеукраїнських науково-практичних читань студентів та молодих науковців, присвячених спадщині великого вітчизняного педагога К.Д. Ушинського. - Одеса: ПДПУ, 2003. - С. 54-57.

5. *Балабуха К.В.* Професійна підготовка майбутніх учителів у спадщині К.Д. Ушинського та сучасній концепції вищої педагогічної освіти // Матеріали Всеукраїнських науково-практичних читань студентів та молодих науковців, присвячених спадщині великого вітчизняного педагога К.Д. Ушинського. - Одеса: ПДПУ, 2005. - С. 58-61.

6. *Балабуха К.В.* Навчання іншомовної фразеології як аспект професійно-комунікативної підготовки студентів // Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету: Зб. наук. праць. - Одеса: Міжнар. гуманітар. ун-т, 2007. - Вип. 6. - С. 83-88.

7. *Балабуха К.В.* Розширення репродуктивного запасу учнів засобом вивчення фразеологізмів на старшому ступені середньої школи // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції “Динаміка наукових досліджень ‘2004’”. Том 17. Методика викладання мови і літератури. - Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. - С. 5-7.

8. *Балабуха К.В.* Сутність професійно-педагогічної діяльності як основа підготовки майбутніх учителів // Матеріали Першої міжнародної науково-практичної конференції

“Науковий потенціал світу ‘2004’”. Том 37. - Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. - С. 15-17.

9. *Балабуха К.В.* Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів іноземних мов в умовах багатомовної освіти // Первая Международная периодическая научно-практическая конференция “Образовательный взгляд изнутри”: Зб. наук. праць. - Дніпропетровськ, 2005. - С. 6-9.

10. *Боднар С.В., Балабуха К.В.* Підготовка до професійно-педагогічної діяльності як ключова проблема вищої педагогічної освіти // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції “Дні науки ‘2005’”. Том 23. Педагогіка. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2005. – С. 10-12.

11. *Балабуха Е.В.* Подготовка педагогических кадров для сферы многоязычного образования // Теория и практика подготовки к межкультурной коммуникации в системе непрерывного обучения иностранным языкам: Мат-лы науч.-практ. конф., Минск 20-21 декабря 2005 г.: в 3 ч. Ч. 3. / отв. ред. Н.П. Баранова. - Минск.: МГЛУ, 2006. - С. 124-128.

АНОТАЦІЯ

Балабуха К.В. Підготовка майбутніх учителів іноземної мови до навчання старшокласників фразеології. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (германські мови). – Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського, Одеса, 2007.

У дисертації виявлено сучасні тенденції професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів, уточнено зміст іншомовної професійно-педагогічної діяльності, визначено роль фразеологічних одиниць у професійно орієнтованому мовленні майбутніх учителів. Теоретично обґрунтовано і практично розроблено методику навчання фразеологічних одиниць, розроблено систему вправ для засвоєння фразеологізмів. На основі встановлених принципів та педагогічних умов побудовано модель формування готовності майбутніх учителів іноземної мови до навчання старшокласників фразеології.

Ключові слова: професійно-педагогічна підготовка, іншомовна професійно-педагогічна діяльність, педагогічні умови, фразеологічна одиниця, професійно орієнтоване мовлення.

АННОТАЦИЯ

Балабуха Е.В. Подготовка будущих учителей иностранного языка к обучению старшекласников фразеологии. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика обучения (германские языки). – Южно-Украинский государственный педагогический университет им. К.Д. Ушинского, Одесса, 2007.

Диссертация посвящена проблемам формирования готовности будущих учителей иностранного языка к обучению старшеклассников фразеологии. В работе выявлены современные тенденции профессионально-педагогической подготовки будущих учителей, уточнено содержание иноязычной профессионально-педагогической деятельности, которую мы определяем как совокупность действий учителя иностранного языка, который отвечает требованиям образовательно-квалификационной характеристики по специальности “Иностранный язык” и действия которого направлены на формирование у учеников навыков и умений иноязычной речевой деятельности и межкультурного общения современными методико-дидактическими средствами с учетом новейших тенденций осуществления процесса обучения иностранному языку.

Одним из аспектов языковой и методической подготовки к иноязычной профессионально-педагогической деятельности, по нашему мнению, является изучение фразеологического фонда языка, что способствует развитию у будущих учителей иностранного языка эмоционально окрашенной, образной профессионально ориентированной речи, приобретению социокультурных знаний и повышению лингвометодического уровня.

В ходе изучения отечественной и англоязычной лингвистической и методической литературы по теме исследования нами выявлен обучающий потенциал фразеологизмов, определены критерии отбора и принципы систематизации фразеологического материала. В работе выделены основные трудности изучения фразеологических единиц, учет которых позволил раскрыть различия между приемами обучения фразеологическому и общелексическому учебному материалу. В диссертации подробно описаны основные положения процесса обучения иноязычным фразеологизмам, разработана система упражнений для усвоения фразеологических единиц.

С целью разработки экспериментальной модели формирования готовности будущих учителей иностранного языка к обучению старшеклассников фразеологии были определены критерии и показатели сформированности готовности студентов к обучению старшеклассников фразеологии, теоретически обоснованы принципы и педагогические условия формирования готовности будущих учителей иностранного языка к обучению старшеклассников фразеологии. На основе анализа текстов учебников и учебных пособий для домашнего чтения, применяемых на 4-ом курсе, был отобран фразеологический словарь-минимум. Лексический материал данного словаря-минимума использовался в комплексах упражнений, направленных на обогащение словарного запаса студентов фразеологическими единицами. Разработанная экспериментальная модель охватывала три этапа: когнитивно-обогащающий, репродуктивно-деятельностный, профессионально-творческий. Каждый этап предусматривал соответствующий аспект работы со специально подобранным комплексом упражнений, разработан-

ным для каждой дисциплины, которая входила в структуру межпредметных связей, организацию внеаудиторных мероприятий для погружения студентов в активную иноязычную речевую деятельность.

На основе теоретических и практических результатов исследования были составлены методические рекомендации по подготовке будущих учителей иностранного языка к обучению старшеклассников фразеологии.

Эффективность разработанной экспериментальной модели формирования готовности будущих учителей иностранного языка к обучению старшеклассников фразеологии была проверена и подтверждена в ходе экспериментального обучения. Разработанные методические рекомендации по подготовке будущих учителей иностранного языка к обучению старшеклассников фразеологии нашли своё практическое применение в учебном процессе вузов.

Ключевые слова: профессионально-педагогическая подготовка, иноязычная профессионально-педагогическая деятельность, педагогические условия, фразеологическая единица, профессионально ориентированная речь.

RESUME

Balabukha K.V. Foreign language teachers' training for teaching phraseology to senior pupils. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Pedagogical Studies. Speciality 13.00.02 – Theory and Methodology of Teaching (Germanic Languages). – South-Ukrainian State Pedagogical University named after K.D. Ushinsky, Odessa, 2007.

Presented for defence manuscript contains methodological issues of delivering phraseological aspect to senior pupils in training foreign language teachers. The research paper discloses modern tendencies of teachers' training, amplifies the contents of professional foreign language teaching activity and defines the role of phraseological units in professional speech of foreign language teachers. The peculiarities of teaching phraseological material were determined. The complex of exercises for enriching students' vocabulary with phraseological units was worked out. On the basis of principles and pedagogical conditions for developing skills necessary for teaching phraseology the process of foreign language teachers' training for teaching phraseology to senior pupils has been modelled.

Key words: teacher's training, foreign language pedagogical activity, pedagogical conditions, professional speech, phraseological units.

Підписано до друку 10.08.07. Формат 60x90/16
Папір друкарський. Обсяг 0,9 д.а. Наклад 100 прим. Зам. №22/07
Видавнича організація Одеський юридичний інститут ХНУВС
(Свідоцтво ОД №25 від 15.07.2003 р.)
м. Одеса, вул. Успенська, 1
тел. (048) 743-90-17

